

21

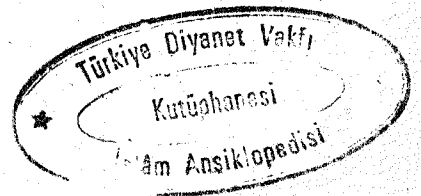
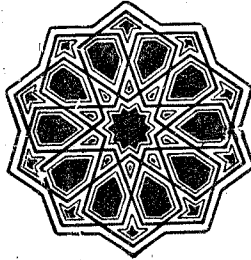
ANKARA ÜNİVERSİTESİ

LÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XXVIII

Ankara 1986

KEMAL PAŞA-ZADE'NİN VIII. DEFTERİ

Prof. Dr. Ahmet UĞUR

Bilindiği gibi, Kemal Paşa-Zade, (1468-1534) II. Bayezid'in isteğiyle başladığı Osmanlı Tarihini, her padişah için bir Defter (cilt) yazarak, yedi ciltte bitirip, Padişah'a teslim etmiştir. Bundan sonra, Fatih'in ölümüyle başlayan VIII. Deftere başlamış ve 916/1510-11 yılına kadar geçen olayları kapsayan bu Defter'i de bitirip II. Bayezid'e takdim etmiştir. Bu Defterde bir hâtîme (sonuç) yoktur ve Bayezid II devrinin olayları eksiktir. Yazarı burada aceleye götüren bir şey vardır. Bu acele etmenin sebebi, herhalde Sultân Bayezid'in son zamanda vücutca hasta olması ve meinleketin karışık durumundan dolayı, bir an önce Sultan'a eseri sunma çabası olabilir. Daha sonra yazar, Kanunî devrinde, 914-918/1508-1512 yıllarını kapsayan, tekrar bir VIII. Defter daha yazmıştır ki, bu Defter hem Bayezid devri için bir hatîme, hem de Yavuz devri için bir mukaddimedir. Bu defterde daha önce geçen bazı hadiseler tekrar edilmiştir ve genişletilmiştir. "915/1509 de olan zelzele, Selimle ilgili kanunlar ve v.s."

Şimdi biz, Bayezid devrinin büyük bir kısmını içine alan esas VIII. Deftere gelelim:

Bu defterin elimizde sadece, bilinen bir nüshası vardır. "Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî No: 32 "Bunun istinsah tarihi, sonunda gösterildiği gibi, 1099/1687-88 dir. Bunu göre, bu nüsha eserin aslı değildir.

Eserin Başka Nüshaları:

Bu eser elimizde bir nüsha olarak gösterilmekte ise de, dünya kütüphanelerinde parça, parça çeşitli nüshaları veya kopyaları vardır.

a- Dresden (D. Almanya) de E 391 numara ile gösterilen ve Kemal-Paşa-Zade'ye atfedilen bir eser vardır. Bayezid II nin H. 886/1481 da tahta çıkışıyla başlar ve H. 906/1400 da Müton (Modon) Kalesinin fetihine hazırlıkla son bulur. Bundan sonrası okunmaz haldedir. Olaylar çok kısa olarak ele alınmıştır ve Kemal Paşa'da olmuştur, Farsça başlık-

lar kullanılmıştır. Herhalde bu Kemal Paşa'nın escrinden kısaltmadır. Bu konuda bir makalemiz vardır. "A.Ü.İ.F. İis. İlim. Der. III - (1977)"

b- Londra'da The British Museum da anonim bir tarih vardır. (Tevârih-i Âl-i Osman) Bu eser Dresden'in devamıdır. Eser her ne kadar İshak Celebi'nin Selim-nâme'sinin aynı ise de, Kemal Paşa ile çok yakın benzerlikleri vardır. (The British Museum Add. 23586)

c- Kahire, bu nushanın 75 varaklık kısmı, tamamen Millet ile aynıdır.

Fakat bu da eksiktir. II. Bayezid'in Devrini tamamen almayıp 905/1499 dan başlar ve Defterin sonuna kadar gelir. VIII. Defter (V. 105a) da Yavuz'un Trabzondan çıkışını konu alan bir başlık vardır. (103. Paragraf) işte burada bir nazm parçasıyla başlamaktadır.

Beyt-i Türki

Laleler çıktı kızılbaşıyla şâhiler gibi/1

Aldı sûsenler ele tıgım sipâhiler gibi/2 Kahire

Yalnız Kahire (4a) de şiirin dizilerinde takdim tehir vardır. Kahire (11b) den (14a) ya kadar Şah İsmail için bir konu ayrıldığı halde elimizdeki nushada yoktur. (30a) da yine geniş bir bilgi vardır. Yavuz'un Erzincan'a yaptığı akın (117a-b) Kahire (41a-45b) de yine elimizdeki nüshadan daha genişçe yer verilmiştir. Yine Kahire (52a) da bir beyitlik bir farsça nazım parçası fazladır.

Burada bulunan bazı kısımlarda daha sonra yazılan VIII. Defter ile uyumaktadır. (Kahire 61a c.d=IX. Defter Veliyuddin Efendi (1258). Elimizdeki nushanın sonundaki arapça metin Kahirede yoktur.

Yazma 29 satırdan oluşan bir talik kırmasıyla yazılmıştır. 127 varak ve bazı arabaşlıklarla beraber 126 başlık (pragraftan) oluşmaktadır. Eserde metin aralarına serpiştirilmiş Farsça-Türkçe ve bazan da Arapça nazm parçaları vardır. Türkçe ve Farsça şiirler nöbetleşe kullanılmıştır. Bir sahife veya bir varakta veya bir başlıkta Türkçe şiirler varsa bunun hemen geleninde Farsça şiirler vardır. Farsça şiirler (Nazm-ı Farisi, Beyt-i Farisi li-müellifihi) Türkçe şiirler de (Beyti Türki Li-Müellifihi, Nazm-ı Türki Li-Müellifihi) diye başlar. Kur'ân âyetleri, Hadisler, ata sözleri, darb-i meseller ve benzetmelerle esere ve ifadeye değişiklik vermeye çalışılmıştır.

Eser Besmeleden sonra ağır dille yazılmış bir mukaddime (girişle) başlar. Tabii konu Fatih Sultan Mehmed'in ölümü ve oğlu II. Bayezid'in tahta davetidir. 12b. Başlık Yahya Paşa'nın ölümüyle ilgilidir.

“Temme bi-avni'l-meliki'l-vehhâb sene 1099” ibaresi ile biter.

Esas konular (v. 106b) ye kadardır. Bundan sonra daha çok ölenlerden ve emekliye ayrılanlardan bahseder. Örneğin: Kefe'de olan Sultan Muhammed'in ölümü (108a); Sinan Paşa'nın ölümü (107a); İskender Paşa'nın vefatı (109a); Davud Paşa'nın vefatı (109b); Şehzade Sultan Mahmud'un ölümü (117b) ve nihayet (Yahya Paşa'nın ölümü 126b)

Eser her yönü ile II. Bayezid devrini (892-918) (1481-1512) bize aktarmaktadır. Olaylar uzun uzun düz yazıyla anlatılır ve bir kaç satırlık nazım parçalarıyla özetlenir. Olayların mutlaka tarihi verilir, bazılarında gün, ay yıl, bazılarında sadece yıl verilir. Çok çok tarih düşürülür. Milli Tarihimiz için zengin bir hazinedir. Paşa burada tarihçiliğini bize sergiler ve Türkçe yazmaktan kaçman çağdaşlarına, Türkçe tarih yazılabileceğinin örneğini sunarak onlara meydan okur. Bizim tarihimizin yanında o zaman komşularımızdan Rus, Lehistan, Karaboğdan, Eflak, Ungunus, Arnavud, Venedik, Mısır, İran v.s. tarihleri içinde çok değerli bir dökümandır.

Bu defterin önemi şuradandır ki. Burada anlatılan olayların pek çoğu, yazarı tarafından bizzat yaşanmış ve görülmüş olmasıdır. Bir kaç olayda yazar bilgiyi başka yerden almış ve bunu da belirtmiştir. Örneğin Kırım Hanı (Deşt İkliminin Hakanı) Mengil Giray Handan ve onun askerinden soyundan bahsederken “Han Moğol aslındandır. Cengiz-i Cihan-Kûşanun neslindedir. Uruğ-ı herr furuğu gün gibi zahirdur.... Ateş gibi serkeşler amma, meskened-meskeninde turaba döşenürler. Okları av meydanında Av vurursa onu yerler. Sahralarda fil gibi koşarlar. Ne kendileri yorulur ne atları... Dirler (26a-b) Kurd ve kuşun tuyur ve vuhuşan birisini yemezler, ölüsün ve dirisin yerler. Savaş dağlarının kurtları emma koyun derisi giyerler... yüz yaşındakiler şimsir gibi yalnızlıklar... yaşları yetmiş fakat gözleri keskin, zırh gibi gözleri küçük fakat kalkan gibi yüzleri büyük. Alınları sahraya benzer başları o sahralarda birer oyuk zamanın geçmesiyle vücutlarında dert yok. İşlerinde bir dişi düşmüşü ve bir bir benzi sararmış yok. Zamanın geçmesiyle beler'i bükülmez, gözlerinin nuru dökülmez.

Sanasın her biri taştan yolmuş

Gözünün yerine ateş konulmuş.

Nereye gitseler ellerinden, insan değil kurd ve kuşları gizli ve açık bir yaratık kurtulamaz. Ayakları bastığı yer kara yer olur. Atlarının tırnağı her tarafı pamuk gibi dider. Nebatın kurusu ve yaşı değil, yerin

içinde bulunan kökü bile ellerinden kurtulamaz. Sular soğuldu, bitecek otlar yok oldu... Dirler (30a-b)

Yine başka bir yerde, gazilerin eline düşen Ungurus (Macar) esirleri gazilere bir şeyler anlatırlar, Paşa bunu anlatırken "Bu kıssayı rivâyet edenler, işidenlerden hikayet edenler... 61 b.." der. Yine başka bir yerde "Okuyanlardan menberdur ki... 98a..." Arnavudda Deraç denen bir kale vardı. 2400 yıllıktı Kostantiniyye ve Selanikle beraberdi"¹

Bismi'l-llâhi'r-rahmân i'r-rahîm.

Dürer-i ğurer-i derârî-senâ-yi senâ-yı bi-şümâr, ol melik-i milk-i bî-zevâlûn suradık-ı azamet-ü-celâline nişâr olsun ki, evtâd-ı metîn-i selâtin-i tâc-dâr-u-taht-nişîne bünyâd-ı sengîn-i zemini üstüvâr itmiştir. Kûtb-ı dâ'ire-i hilâfet olan memleket-penâh pâdişâhlaruñ haleflerini seleflerinden ni'mü'l-bedel itmekle, birisi hilâl-mişâl ufk-ı zevâle üfûl idince birisünün dağî kâdrini mükemmel etmekle âsumân-ı saltanat-ı cihânı ber-karâr etmiştir. nazm-ı türki li-mü'ellifihi:

Çarç-ı gerdûnda böyledür kanûn
Ay tolunsa güneş tulu' eyler
Bu gilür yirine ider iqbâl
Menziline çün ol rücû' eyler

Çün Mâh-ı âsumân-bârgâh, şâh-ı sitâre-sipâh, hazret-i pâdişâh-ı milkpenâh-u-felek dest-gâh, merhûm Sultân Mehmed Hânuñ mürg-i cânı kafes-i bedenden çıkub nişîmen-i gülşen-i kudse girdi, mihr-i sipîhr-i saltanat nâsıb-ı râyet-i hilâfet, sâhib-kırân-ı cihân Sultân Bâyezîd hâna tayr-ı seyr-i berid varub, Hâkân-ı sa'îdün irtihâlin ve makâlid-i mülkün kendüye intikâlin haber virdü. Mezkûr merhûm-u mağfûr Kayşer-i fâğfûr-gilmânun vaşiyet-i mebrûr-ı muktezâsmca, İshâk Paşadan, sâ'ir vücûh-ı hadem ve a'yân-i haşemün ittifaqları-yle, da'vet-nâme dağî geldi irdi. İçinde muqaddemât-ı ta'ziyeye netice-i tehni'e müretteb olmuş; ol sebebden mezbûr nâme şubh-ı pür-nûrla şeb-i deycûrdan mürekkeb olmuş. nazm-ı türki li- mü'ellifihi:

Biyâzı şubh-ı Şâdiye işâret
Sevâdı ğam zalâmından kinâyet

¹ Biz burada Ali Emiri nüshasını esas aldık. Bu defter Hakkında, T.T. Kurumunun IX, Kongresine tarafımızdan bir tebliğ sunulmuştur. Burada bana örnekleriyle ve yanlışlarına düzelterek, yardımını esirgemiyen sayın hocam J.R. Walsh'a teşekkürü bir borç bilirim, İlk örnekler hocamın koleksiyonundan ve onun kontrolünden geçmedir.

Bâr-ı kışsa-ı kuşsa-vu-ğam kaddin ham itmiş
Siye-pûş olup, Şâh-ı 'âlem için mâtem itmiş

Ol azâ-nâme-yi imlâ iderken, hâme-yi siyâh-câmenün gözinden yaş yirine kara kan revân olmuş. Hat-, pençe-i şikence-i elemde pic-ü-hâm olub, başına toprak koymuş. Kalb-i devât gam odunun düdi-yle tolmış.

Çün mezbûr mektûbuñ mühr-i mükerreremi, ki hâtem-i salşanatdan 'arûs-ı cülûs-ı mergûba nişân getürmüşdi, feth olub, mefhûm-ı merkûmı huzûr-ı pür-hubûr-ı şehriyâr-ı kâmkâra merfû'-u-ma'lûm oldu, sarây-ı be-kâ-yı sultân-ı cihân harâb-u-yebâb olub, erkân-i bünyân-ı i'râb gibi zir-ü-zeber olmağla, kalb-i şulb-i ehl-i İslâm, belki püşt-i dü-rüş-t-i kâffe-i enâm, kesr olduğu tamâm maqtû'-u-meczûm oldu.

Ol kesr cebri için, Şehriyâr-ı kişver-penâh, leşker-i gâret-ger-i gam-u-mâtem kâr-ü-bâr-ı sabr-u-şarârın târ-u-mâr itmişken, buyurdu: [2a] bi-imhâl-ü-ihmâl sipâh-ı zafer-eser yarağın gördiler. Cihân-girlice 'azm iden mihr gibi şehir-hiz ve sipihr gibi seyrende tiz gerek diyü, fi'l-hâl semend-i şimâl-isti'câle bindi, ve seyl gibi revân oldu. Yanınca hadem-ü-şaşem yil gibi yügürdiler. [Nazm-ı fârisî]

Sû-yı taht-ı şâhî Şeh-i kâm-yâb
Revân geşt feth-ü-zafer der rikâb
Çü hürşid şüd ez siyâhî birün
Ruḥ-ı râyet-eş çün şafaḳ lâle-gün

Ayâs Paşa, ki Bosna livâsına vâli olub, 'âli menâzile vuşûl bulmuşdi, devrân-ı Sultân Mehmed Hânda Anadolî mülkinde melikül-ümerâ dahî olmuşdi, ol zamânda dârül-mülk-i Âmâsiyede atabeglik hizmetinde kâ'im bulnub, Şehriyâr-ı gerdün-iḳtidâr 'inân-ı kişver-sitânını taht-gâh-ı âsümân-iştibâh tarafına şarf idicek, bile gidüb, rikâb-ı kâm-yâbında mülâzim oldu.

Hamze Beg-oğlı Muştâfâ Paşa, ki Boli vilâyetinde vâli idi, mev-kib-i meymûn-ı hümayûn-maḳdeme istikbâl idüb, sâ'ir ümerâ-yı 'izâm ve vüzerâ-yı kirâmdan dahî işidenler arkurı yola gelüb, bile gidüb, hadem-ü-şaşemle 'âlem toldi. Ḥayl-i cerrâr-ı seyl-reftâr cüybâr-ı kühsâr gibi derelere aḳdılar. Tiz-tâz tâziler ayagındağı na'î-i âteş-bêrla tağlar başına odlar yaḳdılar; ḥayl-i bād-gerd-ü-ḥâk-neverdüñ süm-i seng-rengi-yle kîmuht-ı saḫt-ı zemîne tâb virdiler. Merḥûm Sultân Mehmed Hânun vefâtı zamânından on yedi gün geçince Üsküdarâ irdiler. [Beyt-i fârisî]

Saf ârâst çün ber leb-i baħr Şâh
 Serân piş reftend ez taħt-gâh
 Şâhib-kırân-ı cihân Sulţân Bâyezid Hân
 devletle dârü'l-mülk-i Kõstanîyeye
 irdüğini, 'arûs-ı pür-behcet-i cülûs-ı
 hümâyûn-yle serir-i gerdün-nazîr-i
 hilâfete zînet virdüğini beyân eyler.

Yevm-i işneynde, rebî'ü'l-evvel ayınuñ yigirmi ikinci günü, ki
 rûz pîrûz ve 'âlem hürrem olub, [mişrâ²]

Cihânuñ tâli'î olmışdı meymûn

[Beyt]

Hâzret-i şâhib-kırân Hân-ı sa'îd
 Âfitâb-ı mülk Sulţân Bâyezid

mevâkib-i kevâkib-şümâr-u-gerdün-iķtîdarla ufķ-ı âsümân-ı sa'âdet-
 den tûlû³ idüb, cânib-i şarkdan zuhûr itdi. Fülk-i felek-mişâl ile ol me-
 lik-i melek-ħişâl deryâ-yı semâsimâdan berķ-ı cihân-peymâ gibi bir
 ânda 'ubûr itdi. [Nazm-ı türki, li-müellifihî]

Çün geçdi² Şâh keştî-yi gerdün-mişâl ile
 Sandum ki âfitâb gelürdi hilâl ile
 Keştî-yi mihr³ baħrde geçdi 'acceb didi
 Şâhuñ yüzün gören kef-i deryâ-nevâl ile

Ol ebr-i saħânuñ sevâd-ı mevkib-i bād-pâyım ki karşıundan gelür
 gördi, sâ'il-i baħr kâse-i zevrakî⁴ kenârına alub, reh-güzârında tûrdı.
 Deryâ-yı seyyâlûn her yeri kef-i⁵ su'al olub, Üsküdarla İstanbul arası
 şaff-ı sâ'ille tûldı Qadırgalaruñ tamâm-ı endâmı muşavver şikem-i
 tama'⁶ olub, cırâf-u-eknâfı serâser dest-i taleb oldı.

Ol Cemşid-i Sikender-der ħurşid-i gerdün-ı saltanatuñ kûsûfî-çün
 mâtem tutub, mâh-ı münhasif gibi şebgûn câmeye girmişti. Ol [2b]
 Minûçehr-i⁷ ferħunde-çehrûn, ki mihr-i sipihr-i sa'âdetdür, yüzü se-

2 geçdi: keştî. / /

3 zevrahî: ? zevrakı. / /

4 kef-i: Or, keff-i / /

5 mihr: Text, baħr (?). / /

6 l tama': ? muţma'. / /

7 Minûçehr-i : Minûçehre-i. / /

hâb-ı zulmânî içinden âfitâb-ı nûrânî gibi tâb virmişdi. Zulmânî câme ve ruhâmî⁸ 'imâme ile ol şem'-i kâfûr cihânı münevver idüb, [Mısrâf]

Yüzinden bahş kıldı 'âleme nûr

[Beyt-i fârisî]

Her ki nazar kerd be-rüy-eş zi dûr

'Atse der âmed be-dimâğ-eş zi nûr

Çün ol zulmet içinde bu nûr-ı şubh-ı sa'âdet mestûr oldu, eginindeki câme sevâd-ı dide gibi menba'-ı nûr oldu. Ser-çeşme-i 'âb-ı hayât gibi şeş-cihâtını zulmât aldı. Görenler ta'accüb itdiler ki, bu nûr niçün zulmet altında kıldı. [Beyt-i türki, li-müellifihi]

Veli ol vaz' hikmetden degül dûr

Ki ref' eyleyler hemişe zulmeti nûr

Güyâ ki, ol hâlet zulmet-i zulm-ü-bid'ati nûr-ı 'adl-ü-şerî'ate götürmeğe işâret oldu. Ol işâret-i pür-beşâretle 'âlemün içi gam-ı mâtemden boşalub, sürûr-u-hübûr taldı.

Rivâyet iderler ki, çün hazret-i Pâdişâh-ı hilâfet-penâh saltanat beşâretini işitmişdi, ol mehd-i 'ahd-i 'akl-ı reşid⁹ "Hâdi Hâkdur" hidâyeti-yle şöyle 'ahd itmişdi ki, çün serîr-i felek-nazîr-i mülke geçüb, saltanat fersine kadem başa, cevri-ü-sitemün yayın yaşub, 'adl-ü-daâduñ kılıcın şerî'at 'arşında aşâ; ol rûsûm-ı bid'ati, ki merhûm Sultân Mehmed Hânun müddet-i saltanatınıñ evâhirinde tahşil-i mâl maşalhati-çün bed-fi'âl vezîrler tedbiri-yle vaz' olunmuşdı¹⁰, ref' eyleye; etrâf-ı memâlik-i Rûmda muğayyer olan evkâfî şart-ı vâkıf üzerine muqarrer tutub, melâkinden alınan emlâki gene mâliklerine virüb, hakkı müs-hakkına ref' eyleye. etrâf-ı memâlik-i Rûmda muğayyer olan evkâfî şart-ı vâkıf üzerine muqarrer tutub, melâkinden alınan emlâk: gene mâliklerine virüb, hakkı müstahakkına ref' eyleye.

Ol hümâ-himmet, didügi gibi, serîr-i sa'âdete ki sâye şaldı, itdügi 'ahdüñ 'uhdesinden çıkub, mizân-ı 'adâleti eline aldı. Âyet-i şerî'ati göklere çıkarub, râyet-i zulm-ü-bid'ati yere çaldı. [Beyt-i türki, li-müellifihi]

Cihân 'adlinde oldu şöyle âbâd

Ki virân bulmayub büm itdi feryâd

8 ruhâmî: ? ruhî.

9 Text, reşidün ki.

10 olunmuşdı: olmuşdı.

Nücüm-ı kurüm mäh-ı asümân-bargâhuñ taht-gâha
 kudümını işitdüklerini, kenâr-ı deryâ-yı
 semâ-mişâle müctemi' olub, istikbâl itdüklerini beyân eyler.

Dergâh-ı felek-iştibâhda gâh-u-bî-gâh hâzır olan leşker-i ahter-şümâr, Pâdişâh-ı kişver-penâhuñ dârü'l-mülkine geli-turduğın ki gördiler, leb-i deryâ-yı cihân-peymâdan sarây-ı semâ-simâya varınca kenâr-ı rehğüzârda iki taraf şaf-şaf olub, miyân-ı gülzârda şafşâf gibi turdılar. Sipâhînüñ dülbendinden ve Yeniçerinüñ borkinden şeh'r güli-vü-zanbakı açılmış gülsene beñzerdi. Soğâklarun kenârlarında dizilen harbeler saltanat gülzârında iki sıra dikilmiş sūsana beñzerdi. Sağ-u-şol iki kol dikilüb tūran harbeler dil uzadub senâ itdiler. Hişâr burclarında dizilen bedenler serâser el qaldurub du'â itdiler. [Beyt-i türki, li-mü'ellifihi]

Bedenler qaldurub eller du'âya
 Qapular açdılar ağız senâya

Ol mihr-i ruşsende-çih'r-i sipih'r-i sa'âdet, tala'at-ı meymün ve tãli'-i hümâyünla evc-i bürüc-i saltanata 'urüc idüb, didâr-ı ferhunde-âşârimun nûriyle dūr-u kuşūr-ı sarây-ı bi-hemtây-ı hilâfet taldı. Pây-ı felek-fersâyın dest-gâh-ı gerdün-iştibâha haşub, hâtem-i 'adl ve şârim-i faşilla yesâr-ı yümn-âşarı ve yemin-i yüsr-âyini zinet-ü-ârâyiş buldı. Kâmet-i mevzün [3a] -hilkatine hilâfet hil'ati yaraşık düşüb, miyân-ı nâzikine sa'âdet kemeri muvâfık gelüb, târek-i mübârekine serverlik efseri lâik oldu.

Beyt-i Fârisi

Bâlid ez-in neşât ten-i taht ber zemîn
 Be-güzeşt ez-in nüvid ser-i tâc asumân

Nev-'arūs-ı cülūs-ı hümâyün-dem-ü-meymün-kademün nişârında dirhem-ü-dinâr ezhar-ı bahâr gibi 'âleme saçıldı. Ki, nergis-ü-goncanun kâsesi ve kisesi pür-sim-ü-zer olub eli ve avucu tarlarun gözü ve gönlü şöyle gül-i ter gibi açıldı. Ol nisâr ile ceyb-i eşcâr-ı pür-envâr taldı. Dirhem-ü-dinârla dâmen-i gülzâr pür oldu.

Beyt-i türki li-müellifihi

Saçılır berr-ü-bahre şöyle akçe
 Ki olur üsti beligün akça akça

Sultân-ı cüvân-bahtun, ki cismi mürde-i cihâna taze cân olmışdı, âteş-ü-âb gibi belki âfitâb-u-sahâb gibi, havaşş-u-'avâma in'âm-ı 'âmmı irdi. Huddâm-ı sidre-makâmun piyâdesine ve süvârine, ki ol vakit

otuz bin miqtârı vardı, Sultânîyeden ve Filuriden gayrı mükerreren ikişer bin aqça virdi. Sipâhînün erbâb-ı menâşıbdan olanınun hâline münâsib her birinün timârını artırub, eşhâb-ı vazâifden olan tavâifinün cihet-i yevmiyesine beşer aqça ziyade itdi. Yeñiçerinün haylisi atlu bölüklerine çıkub, bâkisinün yevmî vazîfeleri beşer aqçaya, ki âyin-i selâtin-i 'Osmâniyede cihet-i ma'îşetlerinun kemâl-ı nisâbidur, yitdi. Vüzerâ-yı âsaf-râya ve ümerâ-yı şaf-ârâya diledükleri yerde köyler temlik olunub, bârân-ı ihsân-ı Süleymân-ı zamânla her birinün kişte-zâr-ı ârzüda ektüğü tohm-ı murâd bitdi. Keff-i şehâb mişâli ebr-i Nisân gibi gevher-efşân olub, dest-i deryâ nevâli kise-perdâz-ı bahr-u-kan oldı. Şit-ı 'adli sebeb-i kayd-ı şevârid-i zamân ve âvâze-i bezli mücib-i şayd-ı evâbid-i cihân oldı. Şadâ-yı pür-safâ-yı derya-yı kârbân-ı inşâf-u-inti-şâfun, Şâm-u-'Irâkda belki tamâm-ı etrâf-ı âfâkda olan ebnâ-yi zamân işitdi. Cevr-i devr-i eyyâmdan rencide olub, Rumdan 'Arab-u-'Aceme giden celâ-yı vatan iden kirâm-ı enâm gene makâmlarına gelüb, ârâm itdi.

Mevlâna Şemseddîn Fenârînün, ki çerâğ-ı derârî-fürüg-ı 'avârif-i maârif-i vasaat-ı nehârda mihr-i rûşen-çihri-pür-envâr gibi her diyârda iştihârı var, nebiresi fahrü'l-vüzerâ'il-'izâm ve zahrü'l-ümerâ'il-kirâm Ahmed Paşa Hindistâna gidüb, müddet-i medid-ü-'ahd-i ba'iddi, vatan-ı ma'rûf-u-mesken-i me'lûfından âvâre olmışdı, Şadâ-yı pür-safâ-yı kûs-ı cülûs-ı cedid-i Şehriyâr-ı sa'id gûş-ı hûşına ıricek, mevlid-i kadim-ü-mahdid-i kerimine gelüb, dergâh-ı âsumân iştibâh-ı hazret-i Pâdişâh-ı hilâfet-penâhün âsitân-ı sa'âdet-âşiyânında hizmetle rif'at-ü-i'tibâr buldı. Şadr-ı mesned-i Şeriat, bedr-i âsumân-ı ma'rifet, küh-ı vakâr-u-hilm, bahr-i evkâr-ı 'ilm, ta'birde Vaşşâf, tedbirde Âşaf, 'ilmde Bu Hanife, hilmde Ahnef, kelâm-ı fetvâ ve kıdem-i takvâda Nu'mân-u-Şâbit, derârî-yi enzârla tab'-ı pür-envârı felek-i şevâbit, 'alem-i tedkik ve 'âlem-i tahkik, tarîk-ı 'ilmde refîkı Tevfik...

Beyt-i Türki Li-müellifihi

Âsumân 'âlem-i zamân dir ana
Dehr'allâme-i cihân dir ana

Nazm-ı Fârisi

Deh çû mebsût der yekî müş-teş
Sad işâret der her engüş-teş
Rûşen ender dil-i çü-mişbah-eş
Keş-i Keşşâf-u-feth-i Miftâh-eş

Efâzıl-u-a'yân ve erkan-u-'iyâdiçün re's-ü-vech-ü-şadr-u-yed, Sultânü'l-mevâlî, burhânü-l-ma'âlî, Mevlânâ 'abdurrahmân bin 'Alî bin Müeyyed, *Lâ-zâle min 'inde'r-Rahmâni mü'eyyeden ve li-kirâmi'l-enâmı mes-neden ve müşeyyeden*, Şirâzdaydı, gene bu diyâra gelüb, ol hümânun sâye-yi hümâyunu bûm-ı Rûma mâye-i itibâr oldu.

Merhûm-u-mağfûr, sa'îd-ü-şehîd Sultân Muhammed hânüñ kâlib-i muṭahharı merkad-ı münevverinde medfûn olunduğunu, ol mihr-i sipihr-i 'azemet-ü-celâl, ki ziyâsı cihâm pür-nûr itmişdi, hilâl-mişâl gözlerden dolandığını beyan eyler.

Çemşid-i Sikender-der, devletle dâru'l-mülküne girüb, kaşr-ı Kaysere şeref virüb, ol tâç-dâr-ı cihân-baḥş-u-cüvân-baḥtla efsar-ü-taḥt zib-ü-ziver ve nûr-u-fer buldı. İsm-i münifi ve lakab-ı şerifi ḥuṭbe-vü-sikkeyi ârâsta-vü-pîrâste kılub, baḥt-ı rûz-ı efzun ve tâlî'î hümâyûnla serir-i gerdûn-nazîrde cülûs-ı meymûnuna "Hân oldu Sultân Bâyezid" ta'riḥ oldu.

*eşheb-i zerrîn-zeynden indirüb, merkebi çübine bindirüb,
sâye-i firû-mâye gibi.....

Beyt-i Türki li-müellifihi

Geçti hilâfet tahtına Şâh-ı civân-baḥt-ı sa'îd

Hâtif didi ta'riḥini Hân oldu Sultân Bâyezid '886)

İsm-i münifi Hüdâvendigâr, ki salâtîn-ı kâm-yâb-ı 'âli-cenâb, Âli 'Osmânüñ şerif el-kâbındandır, mezkûr şehriyâr-ı kâmkâruñ ḥaḳkında müsemmasına tamâm muṭâbık oldu. Mezbûr kelâmüñ şihhatına karîne-i karibetü'd-delâletedür bu, ki mesfûr 'ibâretüñ hurûfînuñ, ki zurûf-ı 'işârât'ı pür-beşârâtdur, 'adedi ta'riḥ-i 'âm-ı cülûsa muvâfık oldu.

Nazm-ı farisi

Ez cülûs-i Hüsrev-i Ferruḥ-ruḥ-ı ferḥunde-fer
Gülşen-i ikbâl ḥurrem bâğ-ı devlet nev-ber-est
Servet-i şâhân-ı heft-iḳlim Sultân Bâyezid
Ân ki pây-ı taḥt-ı ü ber fark-ı keyvân efsar-est
Tâ be-hvaned ḥuṭbe-i mülk-eş melek ender felek
Çâr 'unşûr pây-e-hâ-yı nerdübân-ı mimber-est

Ol serv-i cüy-bâr-ı sa'âdet, gülzâr-ı saltanata sâye şalduğı gün, merhûm-u-mağfûr, me'âşir-i meşhûrta illerde ma'lûm ve mefâḥir-i me'sûrta dillerde mezkûr Sultân Mehmed Gâzinüñ namâzın kılub, 'imâret-i âmiresi kurbındağı kabri ma'muresinde defn itdi. Sipihr-i piyâde-

rev-i ferzine-[i rā-nüma]-reftâr, ol ferzâne-i zemâneyi, ki şehsüvar-ı meydân-ı sa'âdetdi, mihr gibi günc-i gürda mestur eyledi. Âb-ı revân-ı gülistân-ı milk genc gibi mağâk-ı hâke batı gitdi.

Nazm-ı türki li-müellifihi
Virdi yile gül gibi seririn
Şaldı yere lâle-ves külahı
Farq-ı felek-i beğenmeyen mâh
Kırdı yer içinde taht-ı gâhı

[4a] Ma'mûre-i arza sığmayan Şâh
Virâneye kırdı bâr-ıgâhı

Ol cüvân-ı tüvân-ü-pîr-tadbîr-i cihân-giri, ki niheng-i şimşirinûn kor-kusundan aksâ-yı deryâ-yı Firêngde küffâr-ı hâk-sâr uyku uyumazdı, dâye-i zemîn tıfl-ı şîr-i hvâre gibi meht-i tahtada nice uyutmuşdur. Ol kağan arslanı, ki şikence-i pençe-i tiz-cengi havfinden peleng-i du-reng-i çarh-ı gerdûn bi-direng olub, figâna gelmişti, su'bân-ı gûr, ki dehân-ı vâdi-yi bevâdi-yi 'ademdür, gel gör ki bir demde urub, nice yutmuştur.

Nazm-ı fârisî

Çün be hînâm gûr-i û-râ bâ-dilem güyem 'accb
Kîn hemân sultân-ı heybet-güster-ü-fermân revâ-st
In hemân k-ez pâdişâhân hiç-kes hem-tâ ne-dâst
Geşt bâ-bî-çâregân zinân be zir-i hâk râst

Cevâhîr-i zevâhîr-i ahterle ârâste olan efser-i âsümân nice tâç-dârûn başından girü kalubdur, mifreş-i münakkaş-ı sebze -zâr-ı bahârla pîrâste olan serîr-i zemîn nice taht-giri üstinden yire çalubdur. Leşker-i gâret-ger-i havâdiş elinden, kaş-ı şevket-i Kayser ve dâr-ı haşmet-i Dârâ harâb-u-yehâb olubdur. Gûr pâsbân-ı bâm-ı sarây-ı Behrâm, 'ankebût perdedâr-ı tâk-ı Kisrâ, hûm nevbet-zen-i kal'a-i Afrâsyâb olubdur.

Mi'mâr-ı rûzgâr kanki şâhib-devletûn binâ-yı sarây-ı sa'âdetin yaptı ki, sonra yıkadı? Cihân-dârlardan bu cihân dârına kim girdi ki, âhîr-i kâr kabâ-yı bekâdan 'ârî olub çıkmadı?

Murşîd-i baht-ı Cemşîd dolanub, bedr-i qâdr-i Feridûn selh-ü bî-fer olup, meşreb-i 'ayş-i Nûşinrevân telh oldu. Sedd-i mülk-i Sikender yıkılıb, dıvân-ı saltanat-ı Süleymân bozulub, câm-ı şafâ-yı Cem bâde-i 'anâ ile toldı.

Nazm-ı türki li-müellifihi
 Dahhağ-u-Keykubâd-u-Cem-ü-Erdevân kani
 Sultân Muhammed ol şeh-i şâhib-kırân kani
 Ol şeh kani ki meh gibi encüm-sipâhdi
 Ol şeh kani ki her kulu bir pâdişâhdi

Ol şadef-i deryâ-yı saltanat-ı cihân, seng-i âfet-i zamânla şındıysa, gevher-i şeref-bağş-i efsere-i şâhî yerini tudmuşdur. Şavn-ı 'avn-i İlähî ile tâbende ve pâyende olsun. Ahrâr-ı zamân dergah-ı âsümân- mikdârında fermân-ber-dâr olup, a'dâ-yı fâsid-rây-u-bed-fercâmı maqâm-ı siyâsetde ber-dâr olub, emrine râm olmayan serkeşlerüñ başı pâyinde olsun.

Beyt-i türki li-müellifihi

Hemişe devleti pâyende olsun
 'Adûsınuñ başı pâyında olsun

Melik-i felek-kadrün eşrâf-ı evsâfı câmi' olan zât-ı melek-sıfâtınuñ ta'rifinde ve evşâf-ı eşrâfun mecma'-u-menba'î olan tab'-ı latifinüñ ve nefsi-şerifinüñ tavşifindedür.

Ol pâdişâh-ı melek-sipâh-u-felek-dest-gâh, ki devrânında püşt-ü-penâh-ı İslâm ve püştibân-ı ehl-i imândur, tûfân-ı havâdiş-i eyyâmdan haşş-u-'âmm-ı enâmı halâş itmege, fülk-i mülki bâdbân-ı 'adlle yüridür keştibândur.

Beyt-i farisi

Çi ğam divâr-ı ümmet-râ ki dâred çün püştibân
 Çi bâk ez mevc-i baħr ân-râ ki bâşed Nûħ keştibân

[4b] Zât-ı bî-hemtâyı vâhidü'l-enâm, keff-i deryâ-nevâli Şâni'l-ğamâm, re'y-i zamân-ârây-u-cihân-pirâyıla şâliş-i kamereyn, ihyâ-yı siret-i 'adâlet ile râbî'-i Ebî Bekr-u-'Ömereyn, tarik-i Hazret-i Ahmed-i Muhtâra iktidâ ve iktifâda Çâr-yâr-ı ahyâra hâmis, Milk-i nazma nizâm virse Hüsrev-i emirü'l-Kelâm, eş'âr-ı dürer-bâri penç Genc-i Nizâmîye sâdis, âyet-i faşâhat-ı nazm, ki Hazret-i Rasûlün - 'aleyhi's-selâm- yanında tamâm maqbûl-ü-mustaħabb, belki aħabb idi, anuñ şânında nâzil olmuşdur. Kelam-ı mevzunüñ nizâm-ı haseni, ol cihânüñ hâkâmı olan zahîr-i enâm-u-hâfız-ı İslâmüñ tab'-ı enverinüñ ihtimâmiyle kemâl bulmuşdur. Dehâ-yı tab'-ı nakkâd ve zekâ-yı zihn-i vaqkâdla şöhre-i dehr-ünâdire-i cihândur. Haşâfet-i rây-ı 'âlem-ârây ve feşâhat-ı zebân-ı şirinbeyânla ser-âmed-i zamândur.

Beyt-i fârisî

Küned tiğ-i zebân-ı kâmkâr-eş
Der iklim-i sühân şâhib-kırânî

Keff-i gevher-nişârı menşe-i sehâb-ı Nisân-u-Âzâr olduğu gibi, tab'-ı dürer-bârı dahî menba'-ı buhûr-ı eş'âr-ı latif-ü-âbdârdur. Hengâm-ı nizâm-ı kelâm-ı rengin-i me'ânide Hassân-ı faşihu'l-Lisân-ı eyyam, zaman-ı nişâr-ı nesrde Sübhân-ı bedi'ü'l-beyân-ı rûzgârdur. 'Âlem-i nazm-ı kelâma nizâm virmege kadem basıcak, şî'r-i sihr-eşeri ekser-i üslûb-i mergûb-deridedur. Tûti-yi kelâm-ı müşğîn-demi, ki cihân Mısırında nâdiretü'l-arsdur, 'Arabuñ şekerin yir fârisî söyler.

Beyt-i türki li-müellifihi

'Alemün zulm-ü-sitemden aldı 'Adlı maḥlası
'Adle mansûb aldığıçün oldu 'Adlî maḥlası

Bu bedâ'i-i me'âninün beyânını câmi' olan ma'mûr beyitler, ki ol şadef-i gîrân-bahâ-yı deryâ-yı şerefden çıkan lü'lü-yı menşürüñ silk-i kilke nazm olanlarındandır. Peder-i ferhunde-ahterinün, ki devrânında bedr-i ruḥ-şende-manzar-ı evc-i burc-ı felek-i mülk-i cihândı, Meriḥ-i faşihinün dürcünde derc eylediği dürerün ğurerindendir.

Nazm-ı fârisî

Hest ğuyâ nergis ez ḥayl-i ğulamân-eş ki û Düşmen-eş-râ her zaman
Düşmen-eş-râ her zamân ber fark şeşper mîzened
Geşt düşmen hâricü'l-merkez ez ân rû rümḥ-i tû
Hviş-râ ber ḳalb-ı û çün ḥaṭṭ-ı miḥver mîzened

Evşâf-ı kemâlle mevşûf-u-marûf, yegâne-i rûzgârdur. Eşnâf-ı hünerde kimse dimez, ki bir yerde nahî nazîri vardır. Ol ḥurşîd'azm-ü-Nâhid-bezm, ki menzil-i meymûni evc-i şeref, tâli'-i hümâyûn-meṭâli'i sa'iddur. Fahîde Zühâl, ḳadrde Bedr, hikmetde Birciş, fiṭnatde 'Utârid, şemşirde Behrâm, tîrde S'ddur. Tîr-i ḳader-te'sir-ü-ḳazâ-mazâsı şol elifdur ki, miyân-ı cân-ı a'dâda yir itmişdür. Nûn-ı mü'ekked kemâna munzamm olmağla ḥaber-i zaferi tahḳîk-u-taḳrîr itmişdür.

Ruḥm-eş zi ḥaṭṭ-ı semâ ğüzeşt
Tîr-eş zi had-i ḥata ğüzeşt
Levhîst câm-eş 'hiyâm-eş) âb-ğün-saḥḥ
Ḥarf-eş rakam-ı zi sure-i Feth

Ârâste hedye-i serir-eş

Ez nu-u-kalem kemân-u-tîr-eş

Peyker-i tîgi, ki gevher-i kân-i ve enzelnê'l-hadiddür, beyân-ı şân-ı mehâbet-gösteri *fihî be'sün şediddür*, bin âfitâb-ı pür-tâbdur, ki semt-i re's-i 'adüya gelse ol bed-fi'âlün semet-i be's-i zevâli zuhûr bulur. Maşrıq-ı niyâmdan tulu' tise kenâr-ı âsumân gibi miyân-ı meydân-ı gîr-u-dâr hûn-ı düşmenle şafak-gün olur. Âyîn-i neşfet-ü [5a]-'adâlet ve kavânin-i salânat-u-eyâletde cslâf-ı eşraf ve ecdâd-ı emcâdına iktadâ ve ıktifâ etmişdür. 'mesel) *Elvededül-hurr yaktedi bi-âbâi'hi'l-gurr*. kavâid-i dîn-i mübînün te'yid-ü-teşyîdinde ve ma'âkid-i ahkâm-ı İslamun ihkâm-u-ibrâmında ol kirâm-ı hayyir-i hayr-eşerün işrince gitmişdür. 'mesel)

Şinşinetün 'arifü-hâ men ahzem

Ve men eşbehe ebâ-hu fe-mâ zalem

Ol melik-i melek-şifâtuñ zâtında, ki 'avn-i Hallâkla menba'-ı mahâsin-i ahlâkdur, hüsn-i hulkla hulk-i hüsn cem' olmuşdur. Ol lütf-i Hakkuñ kulluğuna halk-ı cihân tamâm şubh-u-şâm pervâne olsalar, tañ degül ki, zulâm-ı deycür-ı zulmi def'içün vücûd-ı pür-nûrî şem' olmuşdur. Câmesinün, ki zarf-ı zarf-ı kelam-u-niyâm-ı husâm-ı İslâm-dur, samur-ı deycür-ı şam gibi içi kaşım-ı nûr-ı şubh-gâhdur. Bedr-i tamâma ta'ne uran 'immâesinün, ki gamâme-i bârân-ı ihsandur, şabâhda ve revâhda hem-sâyesi mihr-ü-mâhdur. Ol rûh-ı muşavverün, ki mazhar-ı şûret-i lütf-ü-keremdür, peyker-i mutahharı hem nûr-ı mücessem ve hem sâye-i Allahdur.

Beyt-i türki li-müellifihi

İlâhî sâyesini eyle memdûd

Ki sen râzısın andan halk hoşnud

Şâh-zâde-i mu'azzam Sultân Cem, Pâdişâh-ı hilâfet-penâha muhâlefet şî'ârın izhâr itdüğünü, Kişver-i Karamanuñ Leşker-i cerrâr-ı bi-şumarın ihzâr idüb, gelüb dâru'l-mülk-i Bursada karar itdüğünü beyan eyler.

Çüm sultân-ı cihân 'u) haqân-ı zamân Bâyezîd Hânuñ keff-i ihsânı baş olub, basît-i zemünden bisât-ı cevr-devr leff ve ehl-i 'udvân keff oldı, şemşir-i cihân-gîr ve sinân-ı kişver-sitânı âfitâb-u-şihâb gibi şâriq-ü-bâriq olub, âşâr-ı envâr-ı ma'diletiyle şark-u-ğarb-i âlem toldı.

Nazm-ı türki li-müellifihi

Taşdı pür-zer başında nergisi gör

Yalnız râh-ı gülistânda girer

Kimsenün 'ahd-i 'adl-i sultânda

Canı yokturkim ide egri nazar

Anatoli ve Rûmili diyârında ne kadar serdâr-ı -sipehsâlâr varsa âsitan hizmetine baş indirüb, divân-ı sultân-ı Rûm meydân-ı âsumân gibi nücûm-ı kurûmla topladı. Bölük bölük bilekler çekilüb, munağkaş-umüzehheb kemhâlar ve kadifelerle şahın-ı divân âsumân-mişâl olup, altun gümüş kaseler ve kadhahlerle ol meydân pür-âfitâb-ı hilâl oldu. Vüzerâ-yı şahib-cezm-ü-rây ve ümerâ-yı rezm-ârây, vücûh-ı ahâlî ve a'yân-ı mevâlî ve rü'ûs-ı hadem-ü-sudûr-ı haşem huzûr-ı pür-hubûrunda 'izz-i meşûle vuşûl buldular. Şeref-i dest-bûsilye müşerref-ü-muğtenim oldılar.

Nazm-ı fârisii

Z-ehl-i sipeh tâ be-hudâvend-i kûs

Yâft heme kes şeref-i dest-bûs

Der haz-u-dibâ heme divân-ı şah

Şûret-i dibâ şüde hayl-ü-sipâh

Ol Çemşid-i kamer-'azm-ü-'Utârid-hazmün ve ol Hürşid-i Beh-râmrezm-ü-Nâhid-bezmün zamân serdârları, tâ'atinde ney gibi dâim bel bağlayub, devrân ser-hengleri hizmetinde çeng gibi kâim turdular. Âteş gibi serkeş cihân-girler fermân-ı kader-te'sîrine hoyub tutub âb-ı şemşiri korkusundan âsitân-ı asumân -nazîrinde âfitâb-ı âlemgerd-übâd-i hâk-nevred gibi baş indirüb yüz yire sürdiler. Etrâf-ı eknâf-ı mel-leketde 've) kurûm-ı Rûmdan [5b] bir kimse kalmadı, ki dergâh-ı cihân-penâhına gelüb, itâ'at-ü-inkıyâd kılmadı. İllâ birâder-i kıhteri Sultân Cem, ki ol zamânda Karaman diyârınıñ şehryarıydı, cadde-i iş-yânda ısrâr idüb, fermân-ı üli'l-emre itibâr itmedi. İblîs-i pür-telbisün idlâl-ü-igvâsına ılgâ idüb, gûş-ı hûşla hitâb-ı müstetâb-ı *Eñi'ü'llâha ve eñi'u'r-Rasûle ve üli'l-emri minküm* emrin işitmedi. Varsak-ı pür-nifâk ve Turğud-ı 'anûdın cünûd-ı rünûdın cem' itdi. Hayl-i seyl-cûş-ü-cevşen-pûşün mahrûse-i Bursa üzerine akıttı.

Beyt-i fârisi

Kerân tâ kerân leşker-i kîne-sâht

Zi larende tâ Bursa yek-esbe taht

Şehrün sağır-ü-kebiri gâret-i hasâretden korğub, istikbâl itdiler. Ol iklimün a'yan-ü-erkânı pişkesler çeküb, ta'zîm-ü, iclâl itdiler. Sultân Cem cün Bursa taht-gâhına, ki dârü'l-mülk-i kadîmdur, irdi, mülk-i Rûma pâdişâh oldum, şanub, dimâğma bâd-i gurûr girdi. Adına akçe

kesdürüb, huṭbe akudub, âyin-i selâtin-i tâç-dâr-u-taht-nişin üzerine icrâ-yı kavânin itdi. Çün ol hâli, ki mucib-i ihtilâl-i nizâm-ı memleket ve kıvâm-ı saltanat idi, hazret-i pâdişâh-ı hilâfet-penâh işitdi, hizâm-ı cemi hink-i hurrem-hirâm-i 'azme teng idüb, ol serkeşün âteşin bârân-ı luṭfla teskîn olmasa, seylâb-ı 'unfle söyündürmege ikdâm eyledi. Âyine-i rûy-i şafâda vech-i şalâh yüz göstermezse, nîrû-yu bâzâ-yı kahrle encümen-i düşmeni tağidub, cem'-i 'adû-yı kîne-cûyı kam' itmege ihtimâm eyledi. Evvel, *Vein tâifetâni min'l-mü'minina'ktetelû fe-esliḥû beyne-hümâ* fehvası muḫtazâsınca, haşma, rems-u-âyin-i selâtin üzerine ta'zîm-ü-tekrimle resûl gönderildi. Sebîl-i itâ'ate da'vet olunub, taleb-i şulḥ kılındı. Sipâhiler cema'atinün ağası Musâ Beg, ki şehryâr-ı kâmkârün kadîm hizmetkârlarından idi, ol maşlahatuñ taqdimine ta'yin olunub, semend-i risâlete bindi. Vardı Sultân Ceme buluşdı. Netîce-i şulḥuñ mebdâisi tertibinde Mukaddemât-ı terğib-ı tertibden söylemedük nesne komadı. Çün nuşh-upend sûdmend olmadığı bilindi,

Beyt-i türki li-müellifihî

Sükûn bulmadı seyl-i tuğyân-ı Cem

Bilüb anı şâh-ı Feridûnḥaşem

fermân-ı vâvibü'l-iz'ân-ı *Fe-in bağat ihdâ-hümâ 'ale'l-urâ fekâtîlülleti tebği hattâ tefie lâ emri-llâh* a imtişâl etdi. Aşhâb-ı tuğyânun def'ine ve erbâb-ı bâği-vü-'udvânun ref'ine itmâm-u-ihitimâm üzerine yaraḫ-u-yasaḫ görüb, kıtâle ikbâb itdi.

Beyt-i farisi

Be-letâfet çü ber ne-yâyed kâr

Ser be-bî-hürmeti kesed. nâ-çâr 'Keşed)

Ayas Paşa iki bin Yeniçeri ile Bursaya varub, mağlûb olduğın çeng-i ceng-i ḥasm-i peleng-âhengle libâs-i be's-ü-şevketi meslûb olduğın beyân eyler.

Şâbîkâ Sultân Camün ḥadem-ü-ḥaşem ile Bursaya 'azm itdüğü zuhûr bulicak, ol ḫazîye-i nâ-merzîye ḫuzûr-ı pür-ḫubûr-ı Sultân-ı ci-hâna 'arz olcak, mahmudu'l-ḫişâl-ü-maḫsudu'l-imtişâl, yegâne-i zemâne Ayas Paşaya, ki vezîr-i şâlisdi, düstûr-ı a'zam İshak Paşa [6a] ve nazîr-ı mu'azzam Mustafa Paşa kadîm vezirler idi, ol hâdişdi, iki binit sâz-u-selebi müretteb Yeniçeri koşulub, buyurulmuştu, ki varub mezkûr şehri a'dâyı bed-râydan ḫifz ide, Kat'-ı merâhilde ve tayy-i menâzilde peyk-i şimâl gibi izti'eâl idüb, bâd-pây keştilerle deryâ yüzünden toğrı gide. Paşa-yı mezkûr mezbûr fermân-ı ḫazâ-mezâya iz'ân-u- imtişâl

gösterüb, fi'l-hâl yarağın görmüş, gemiye girmişti. Bilesince koşulan iki bin merd-i neberdle deniz yüzünden toğrı Kudaniyaya çıkub varmış, Bursaya irmişti. Bunlar berüden varınca, Sulţân cem anarudan gelüb, mezkûr şehri almıştı. Varan Yeniçeri içeri giremeyecek, alay ile şahrâ-yı hayrette kalmıştı. Ol diyârun nâbekârları, ki 'azab-ı bikârlaridi, Yeniçeri ile peykâra sebep ararlaridi, Fırsat buldular, hadem-ü-şaşem-i Sulţân Ceme muvâfaqat-u-mutâba 'at şîârın ihzâr idüb, ol bed-kirdârlarınun a'vn-ü-anşârından oldılar. Bir taraftan hayl-i Karaman Yeniçerinin üzerine seyl-i revân gibi aqub, tîr-bârân itdiler. Bir taraftan şehriin levendi ve evbâşî başlarına taşî tolu gibi yağdurub, cem'iyetlerin tağtdılar.

Beyt-i fârisî

Zi seyl-âb-ı hûn-rîz tûfân şude

Ki ez bâm-u-der seng rizân şude

Ol bed-gümânlarun arasından çıkub, kenâr-ı kûhsâra tîr gibi gürizan olunca, bu şimşîr-zenler siper gibi dest-gîr oldılar. Kemend-i taqdîr pâ-yı tedbîrlerini bend eylemişdi, lâ-cerem, zincire düşmüş şîr fibi her biri bir levendin elinde esîr oldılar. Mezkûr hadem-ü-hadem-i mûr-haşr bu şîrleri zebûn idüb, libâs-ı be'slerini soydular, şimşîr gibi 'uryan itdiler. Nîze gibi serkeşler tuğ gibi başî kaba ve âteş gibi yalın alağ aldılar Sulţân Ceme iletdiler.

Beyt-i fârisî

Ez ân feth Cem şüd besî şâd-kâm

Be 'işâret çü çemşîd bi-girift câm

Gonca-i bağ-ı feth açılduğına ferâh-nâk olup, cân-ı hândân-u-mesrûr oldu. Gül gibi gönli şâd ve bend-i ğamdan âzâd olub, dimağî bâd-i ğurûrta toldı. Tedbîr-i hâmla nefis-i bed-fercâm kendüyi tağrîr itmişdi. Mezkûr dâm-ı fâsid-ser-encâmun dânesine, ki ol savaş hengâmında kesilen başlardur, mağrûr olmak, tavr-ı 'ağıldan dürdür. 'mesel) *Rubbe nâri keyyin, hîlet nâne şeyyin*

Hazret-i pâdişâh-ı hilâfet-penâh, sipâh-ı giyâh-şümârî ihzâr idüb, Sulţân Cemün üzerine gîtdüğünü, ol dağî hademi ve haşemiyle cidâl-ü-ķitâle ikbâl idüb, âheng-i cengi dürüst 'derdest) ve 'azm-i rezmi cezm itdüğün bildürir.

Çün ol leşker-i cerrârûn haber-i inkisârî hâtır-ı 'âtır-ı şehryâr-ı kâm-kârî mükedder itdi, hâtif-ı devlet-i pâydârî, ki vâkıf-ı esrâr-ı nihân-ı cihândur, baht-ı bîdârına hitâb idüb eyitdi.

Muhalifân-ı tû mûrân bûdend ü mâr şûdend

Ber-âver ez ser-i mûrân-ı mâr-geşte demâr

Sultân-ı cihân karundâşımın tevsen-i nefsinde licâm-ı in'âm-ı ihsânla râm olacak başı yok gördi, 'mesel) *A'şî ahâke temreten fe-in ebâ fe-cemreten* deyüb, aqdâm-ı ikdâm ve 'azm-i rezm üzerine [6b] muhkem tûrdı. Hıtâb-ı nuşh-u-pendi gûş itmeden ve cevâb-ı şulh-ı sûdmendi nûş itmeden, ol serkeşin tab'-ı âbî olup, âteş-i sitızı tız itdügini işitdi. *El-bâdiyü ezlamü* diyüb buyurdi. Sipâh-ı 'âlempenâh ol fitne odını, ki dûd-ı güşen-i mülki külhâna döndürmişdi, söyündürmesine seyl gibi hız itdi.

Beyt-i türki li-müellifihi

Cûşe geldi leşker-i deryâ-şükûh

Toldı seyl-i haylile şahrâ-vu-kûh

Fermân-ı 'âli-şân-ı sultânî şöyle vârid oldı ki: Rûmili diyârımın leşker-i kişver-penâhı, sipehsâlâr-ı Âşaf-i'tibâr Yahyâ Paşa-yı şaf-dârla Şofyada turalar; bâkî ümerâ-yı rezm-ârây-u-leşker-i kişver-küşây Süleymân-ı zamanuñ divân-ı cihân-pîrayna hâzır olub âsitân-ı âsumân- fersâ-yı sultâniden 'alem-i 'âlem-sitân-ı haķânî ref' olcak. kûs-ı rihlet-i vuralar.

Çün sefer-i zafer-eserün yarağı 've) yasağı görildi, Kayser-i sikendererün Üsküdar yaķasında otağı kuruldı, bir şabah, ki mellâh-ı zamân sipihri rûşen-çeħrün altundan külegin 'amûd-ı şu'â ile kaldırub, sefine-i çarh-ı berine nûrânî båd-bânla zînet verdi. Melik-i melek-manzar dâru'l-mülk-i Kostantînden sâ'at-ı sa'd-u-vaķt-ı meymûnda çıkub, baht-ı rûz-efzûn ve tâli'-i hümâyûnla keştî-yi gerdûn-gerd-ü-deryâ-neverde girdi. Çün fûlk-i felek-peyker ol deryâ-şükûh-u-kûh-lengeri içine aldı, båd-ı nusret esüb, barķdiraħş sancakları bayrakları direfşinden båd-bânlar açıldı. Mâbçe-i 'alemün, ki âftâb-ı 'âlem-tâba benzerdi, pertevinden âb-ı deryâ pür-tâb olub, sinân-ı âteş-feşândan deniz yüzine odlar saçıldı.

Beyt-i fârisî

Kevkebe'î çün felek ârâste

Mâh-ı 'âlem tâ be felek hvâste

Dergâh-ı asumân-istibâhda dergâh hâzirolan, nühzat-i pâdişâh-ı hilâfet-penâha nâzır olan sipâh-ı kûh-şükûh-u-düşmen-kâh, ki yola çıksalardı gerd-i râhdan gökyüzü rûy-i zengî siyâh olrdı, Akdenizden qarabulutlar gibi geçtiler, girdiler. Üsküdar yaķasını dâmen-i gerdûn gibi al bayraklarla gülgûn idüb, ejdehâ-kirdâr nîzeler ve şîr-peyker 'alemlerle deşt-ü-

hâmûnı mâl-â-mâl itdiler. Mâhiçe-i tuğ 'tuğ) evc-i 'ayyuğa irüb, tanîn-i tantana-i bûk-u-kûs gûş-ı gerdûna girdi. Kızıl vâle üstinde sancağların altunh başları, kenâr-ı şafaқта âfitâb gibi tâb virdi.

Nazm-i türki li-müellifihi

Her 'alem bir fitne-i 'âlemdürür zerrîn-külâh
Mâh ammâ kadd-i serv serv ammâ haddi mâh
Gökten inmiş ol livâ-yı nûrdur bu zull-ı Hakk
Ak sancağın dibinde pâdişâh-ı dîn-penâh

Sultân-ı zamânun ordû-yı hümâyun-ı gerdûn-mûy-u-hâmûn-gerdi, der-yâ-yı cihân-peymây gibi deşt-ü-deri ser-â-ser tutub, çârsûy-ı zemîne tldi. Her diyârun hayli cerrârı seyl-i new-bahâr gibi hurûş-u-cûşla fevç fevç, her fevc-i cevşen-pûş bir bahr-ı âhenîn-mevc, revân olub geldi, ol deryâya koyıldı. Mihr gibi nîzegüzârlar, sihâb gibi tîr-endâzlar, mâh gibi siper-dârlar, sipihr-i bî-direng gibi tuğ-ı [7a] mîğ-reng-ü-barq-dıraşdan yer yüzine âteş-bârlar, bedr-i siper ve hilâl-i teber ve şihâb-ı tîr ve baqr-ı şemşîr ve kavş-i ferrûh-ı kemân ve ahter-i ruşşân-ı sinânla püşt-i hâmûn rûy-ı gerdûna döndi. Tabak-ı şafaq ve varağ-ı verd gibi sürh ve sefid-ü-zerd-i gülistân-u-âsumân gibi sebz-ü-benefş-i direfş-i gûnâ-gûnla rûy-ı havâ püşt-i bukalemûna, râyât-ı feth-âyâtun bayraq-ı bark-tâbı 'arûs-ı gerdûna gül-gün nişâb olub, zâğ-ı şâm berik-i sinândan dide-i 'ukâb ve tâvûs-ı bâm gerd-i siyâh-ı sipâhdan perr-i gurâb oldi. Püşt-i dürüş-ti zemîn nişân-ı na'l-ü-mîh-i âhenînle pür-hilal-ü-pervîn olub, şikem-i çarh-ı berîn gerd-i merd-i neberd ve esb-i tîz-gerden nâf-ı gazal-i Çin gibi müşg-i huşk tldi.

Beyt-i fârisî li-müellifi

'Ayn-i 'âlem hîre geşt ez gerd-i hing-i tîz-gerd
Mağz-i gerdûn 'atşa dâdu halk-ı derya sürfe kerd

Bu mehâbetle ol sipâh-ı deryâ-şükûh-u-kûh-şalâbet yürüdi. Bahr-i ebr-hurûş yeryüzünü tutub, ebr-i bahr-cûş gökyüzünü bürüdi.

Ol taraftan Sultân Cem, dahî tabl-u-'alemle Bursadan çıkub, hayl-ü-haşemiyle 'âlem tldi. Cins-i ins ve zümer-i beşerden her ne yerde fettâk-i bî-pâk varsa yanına cem'idüb, kânûn-ı bezm-ü-rezm üzerine sâz-ı kârzâra düzen virüb, âheng-i cengi râst ve 'azm-i gîrûdârı cezm itdi. nihâl-i muqâtele ve muşâff hayâlinde dikilüb, şecer-i nedâmet-şemer-i cidâl-ü-hilâf gönlinde bitdi.

Beyt-i fârisî

Be-zed kûs u zi-deşt ber-hâst gerd 'kerd)

Havâ pür zî gerd ü zemîn pür zi merd

Hayl-i bî-meyl-ü-amân-ı diyâr-ı Karaman şehâb-ı nev-bahâr ve seyl-âb-ı kühsâr gibi hürûş-u-cûşla revân olub, deryâ-yı zemîn-peymâ gibi şehir önindeki şahrâya tolub, kulüb-ı ins-ü-câna mehâbet bıraktı. Varsak-u-Turgudun fâsîd-nihâd-ı bed-kirdârları, ki her biri bir fesâd pınarınun başıydı, Bursa içinden Gök Dere gibi gürleyüb çıktı. Ol bed-kîş tâğiler Keşiş Tağı kenârından Ak Çağlak gibi çağlayub ağıdı. Mezkûr şehrûn âlât-ı darb-u-harbi müretteb 'azabı dahî çıkub, sâz-u-seleble ârâste oldu. Meydân-ı neberdün meşhûr merdâneleri şavaş kumâşıyla gelincik çarşusu gibi pîrâste oldu. Başlarına kızıl borkler giyüb, lâleler gibi sancağlar kaldurdılar, şahrâya çıktılar. Şadâ-yı kerre-nâ-y ve şafir-i nefirle 'âlem-i harâb-âbâd-u-süst-bünyâdı yıkdılar.

Beyt-i türki li-müellifihi

Çerî benzerdi bâğ-ı pür-bahâra

Kenârında 'azablar lâle-zâra

Sultân Cem yanında ol hayl-ü-şaşami göricek, hayl-i kuvvet-i kalb bulun, mesrûr oldu. Hevâ-yi bezm-ü-rezm ile tennûr-ı sînesi germ olub, kâse-i dimâğı hâde-i gurûrla toldı. Gerçi bilürdi, kendüde olmâye yok, ki, sâye-nişin-i çetr-i zillu'llâhu fi'l-arzu ile, ki leşker-i zafer-eşseri tül-ü-'arzu zemîne tolmışdı, muşkâbele idebileydi. Kâbil miydi ki nûr ile zill muşkâbil olaydı, İhtimâl mi var idi ki kûh ile kâh müşâdeme kılaydı, mecâl mı var idi ki mâr ile mûr muşkâtele idebileydi, emmâ kendüyi hayâl-i bî-me'âlinde mülk-i 'Oşmâna sultân-ı vâris bilmişdi. Evhâm-ı bed-fercâmında kiştezâr-ı memlekete dihkân-ı hâdis i'tikâd kılmişdi. Umardı ki, hayl-ü-şaşemden, belki ümerâ-yı mu'azzamdan ba'zı bed-râylar kendüye meyl idilirdi.* Vâkı'â erâzil-i nâsda hevâ-yı nefsi hasise mâ'il olur, bî-kıyâs ve vesvâs-ı İblis-i pür-telbise tâbi' olur çokdur. 'Arz-ı 'araz için cevher-i 'ırzın hâke şalar, mâl için 'akâr-ı vakârın pâ-mâl ider bî-bâklere hadd-ü-'add ve gâyet-ü-nihâyet yokdur.* Fırsat maqâmında ve huşûmet hengâmında hazret-i Padişâh-ı hilâfet-penâhi koyub gidelerdi.

Beyt-i Türki li-müellifihi

Beşerün ekşeri behâimdür

Çar-sûyı hevâda hâimdür

Şekli insân u şureti hayvân

Vâdi-yi cehl içinde ser-gerdân

Câizdi ki, ol cemâ'atden tevakku' olınan şenâ'at şâdır olaydı. Hengâm-ı cengde bi-nâm-u-nenglerden cinâyet-i hıyânet zâhir olaydı. Emmâ eşr-yar-ı rûşen-zamîr, tedbîr-i dil-pezirle ol ihtimâli ref' ve ol ihtilâlün sebîlin sedd idüb, dest-i sîm-bârı ve keff-i zernisârı hayl-i rezli habl-i bezlle şedd itmişdi. Dirhem-ü-dînârla mâl-â-mâl kıs-ı mîknatıs-ı haşşiyet ol pûlâd-nihadlarun kalb-i şalbin şöyle celb kılmışdı ki, mecâl-i in'îtâf ve ihtimâl-i inhirâf bi'l-külliyec selb olub gitmişdi.